

Jankovics József

## Ifjú házas személy panaszkodik férjének röstsége- és hidegségéről

(Magyar Országos Levéltár, Budapest, R 317, 1788–1848, 27–28.)

A régi magyar irodalom- és művelődéstörténet eddig jószerével ismeretlen vagy rejtve maradt szövegtípusát fedezhetjük fel az alább közlendő házastársi panaszdalban: a műfajon belül gyakori asszonycsúfolónál, a férjpanasznál jóval ritkább feleségpanasszal. Ezen alcsoporton belül: a testi kielégítetlenségét egyenesen obszcenitásba csapó nyelvi szabadossággal megjelenítő női monológgal. (Ehhez hasonlót nem ismerünk sem kiadott példa, sem bibliográfiai utalás alapján.) Az egyes szám első személyű panaszdal címzettje és megszólítottja az impotens, vagy a szerelmi együttlétre vágyakozó ifjú felesége iránt szexuálisan érdektelennek, tehát értéktelennek bizonyuló férj.

A verset fordított, *negatív házasesének*nek is tekinthetjük, elfogadva Küllös Imola meghatározását: „A házasesének általában monológyszerűen, egyes szám első személyben előadott, örömteli lírai dal...”<sup>1</sup> Csörsz Rumen István szerint továbbá, míg a férjpanaszok általában komikusak, gúnyolódók-csúfolkodók, az asszonypanaszok tragikus felhangúak: „A feleségek panaszaiban – bár érvkésztetük hasonlít a férfiakéra – sokkal erősebb a valódi kesergés, a reális tények fölötti jogos bánkodás, melybe éppúgy intő-oktató szólamok vegyülnek.”<sup>2</sup>

A női kesergések általában a férj zsugoriságáról – leginkább az öltözködésre-szépítkezésre fordítandó pénzt vonják meg a hódítani mindig kész nőktől –, részegeskedéséről, durvaságáról, más nőkhöz való vonzalmáról, ilyen-olyan kicsapongásairól, unalmasságáról, a munkából adódó örökös estéli fáradtsága miatti testi közömbösségéről szólnak.

Szövegünk esetében is azt az alaphelyzetet ismerhetjük fel, amely a feleségpanaszokban általánosan megfigyelhető: a beszélő a házasságban „elszenvedett sérelmeket” sorolja fel. Az asszonypanaszokban azonban csak ritkán tesznek – s akkor is elnagyolt – utalást a férj szexuális elégtelenségére. A legközkeletűbb szituáció: az öreg, megunt vagy szerelemre rest/képtelen férj iránti jogos panasz, illetve a jogos női önérdekérvényesítő megtorlás, a fiatalabb, eseménydúsabb szerelmi életre vágyódó feleség szeretőt keres gondjainak megoldására.

A Stoll Béla által közel harminc éve kiadott *Pajkos énekek* darabjai között a *Tudod-e, miért jöttem elődbe*n és annak variánsa, a *Hallod-e, ifjú, jöjj te egy szómra* kezdetű versekben egyaránt a férjük távolléte miatt felbátorodott nők vallják meg vágyukat kiszemelt szeretőjüknek:<sup>3</sup>

<sup>1</sup> KÜLLÖS, 2005, 133.

<sup>2</sup> CSÖRSZ, 2005, 71.

<sup>3</sup> STOLL, 1984, 146–152.

*Most ez egy fél nap megvendégellek,  
Mert csak egyedül téged szeretlek,  
Uramban már szerelmet nem lelek.*

Illetve:

*Hiszem, nem lehet ördög az ember,  
Kinek ura van, oly asszonyember.  
Hogy meg ne unja, ha itthon hever,  
Hogy meg ne unja, ha itthon hever.*

*Sem testemnek, sem lölkömmek nem köll,  
Csak téged, lölköm, ohajtlak, szívvel,  
Soha tetüled nem is állok el,  
Soha tetüled nem is állok el.*

*Kéllek, te engem hogy meg ne utálj,  
Míg uram megjön, addig nálom bálj,  
Együtt légy velem, tülem el ne válj,  
Együtt légy velem, tülem el ne válj.*

*De csak veszne el az kura fia,  
Másson lennék én akkor világra,  
Ó, hogy meg nem tud rólam halnia,  
Ó, hogy meg nem tud rólam halnia.*

Amíg a *Pajkos énekekből* idézett női magatartás a Vásárhelyi- és a Szentsei-daloskönyvből a 17. század végéről és a 18. század első évtizedéből villan elénk, Mária Terézia korából is ismerünk hasonló női magatartásról árulkodó dalt, amikor a kikapós menyecske a házukhoz beszállásolt katonával azért áll/fekszik össze, mert férjét megunta, mivel az nem tudja már teljesíteni férfiúi kötelességeit: „...*ebül forgatja magát, / Nem rúgja a dunyhát.*”<sup>4</sup>

Küllös Imola megfigyelése arról tudósít, hogy a házastársi szóváltások dramatikus hagyományában is feltűnik a műfaj tipikus szereplőinek, a házastárs asszonynak és korhely férjének „...vásári stílusú civódása, egymás becsmérése és a házasetük apró részleteinek kitergetése”<sup>5</sup> ám szexuális életük jellemzése semmivel nem megy tovább a fentebb idézett toposzoknál:

<sup>4</sup> A *Megbolondult a világ* c. vers szövegének kritikai kiadása sajtó alatt áll, de hozzáférhető a Musica Historica együttes *Dámák és banyák. Régi magyar lányok és asszonyok viselt dolgairól (XVII–XIX. század)* c. CD-jén (2007). (Csörsz Rumen István szíves közlése.)

<sup>5</sup> KÜLLÖS, 2004, 75–77.

*Ha szántani küldöm, árnyékon bordózik,  
Kapálni ha mégyen, ott csak ásítózik,  
Estve ha hazajön, csak részegeskedik,  
Mint egy fűzfa Jankó, mellettem úgy fekszik.*

Illetve:

*Hogyha sert, bort talál, estve-nappal iszik,  
Mint egy reves tőke, mellettem úgy fekszik.*

A 19. századból fentmaradt szöveg éppen e panasz férfi szempontú *tükörképét* rögzíti:<sup>6</sup>

*Mi Férfiak minden estve  
Fülünk farkunk le eresztve  
Jövünk haza nagy bádjattan  
A munkáról el fáradtan*

*Ti pedig kuláncs modjára  
Estek az ember nyakára  
Mind addig kaparásztok ott  
Mig nem kaptok fris falatot*

Az *Ifjú házias személy panaszolkodik Férfjének röstsége' és hidegségéről* című vers minden ismert korábbi hasonló típusú feleségpanasszal szemben éppen a házasság szerelmi-szexuális kudarcának részletes kifejtését adja. Mindent egybevetve, a férj „Vénusnak gyáva vitézé”-nek bizonyul. A műfaj kötelező didaktikus célzatú tanulságát hordozó, verszáró utolsó két disztichonon kívül a vers teljes terjedelmében erről szól.

A szokatlan hangvételi és nyersen szókimondó vers datálásához nincsen egyéb támpontunk, mint a 18. század véginek tűnő kézírás. A későbbi eredetű levéltári ceruzás kor meghatározás is ezt az időpontot valószínűsíti. A szöveg nyilvánvalóan közel egykorú másolat, amely a férfi-női intim testrészek nevének – egy alkalom kivételével – csak az utolsó egy vagy két szótagját írja le, vagy azt sem; vízszintes vonallal helyettesítve a durvának ítélt szavakat vagy azok kezdő részét. E szemérmes hiányokat mi sem pótoltuk. A központozást a pontosabb értelmezés érdekében megváltoztattuk, a helyesírást (mivel az nem a szerző, hanem a másoló sajátosságait őrzi) a könnyebb olvashatóság végett modernizáltuk. A kétlapnyi kézirat Szinyei József gyűjteményéből került a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának levéltárába, ahol a növedéknapló pecsétjének tanúsága szerint az 1920-as év 35. sz. tételeként jegyezték be. Onnan került át az Országos Levéltár állományába.

A versezet alkotójának személyéről nem rendelkezünk adattal, abban azonban biztosak lehetünk, hogy *nem női szerzőről van szó*. Ha nem csal meg bennünket ítéletünk,

<sup>6</sup> Csörsz, 2005, 71.

nyelve, modora, kifejezőképzete, metaforái, disztichonos versformája a 18. század végi iskolai mentalitást idézi. Valószínűleg a Csokonai, Pálóczi Horváth Ádám idejebeli diákok között kell a szerzőt sejtenuünk, ahogyan a sárospataki–debreceni diákok külön-külön műfajú és színvonalú szerzeményeit megőrző *Felvidítő* tizenegy kötetes gyűjteményének számos névtelen darabja esetében is.<sup>7</sup> Ez az egyetlen rétege a közköltészetnek, amely ezt az egyénített hangú, a testi szerelmi élmény hiánya miatt panaszolkodó nő gondjaira ráérző *szerepjátékot*, kora Löwy Árpádja műveként létrehozhatja és befogadhatja. A disztichonos megoldás is erre utal: egykorú magas irodalmi rokona a házasságot köszöntő alkalmi versezetek közé tartozó *Lakadalmi distichonok* a Mólnár énekeskönyvből (1784–1826).<sup>8</sup>

## Forrás

### Ifjú házas személy panaszolkodik Férjének röstsége' és hidegségéről

Íme, tovább nem tűrhetem el, panaszim kijelentem,  
 Jó Férj, engedj meg,<sup>9</sup> nyelvem hogy illre fakad.  
 Még lehetett, tűrtem, fájdalmaim öszverekesztém,  
 Irgalmatlan sors hogy veled öszveköttöt.  
 Abba hiszembe valék, hogy te is néha felébredsz 5  
 És kötelességed tenni gyakorta fogod.  
 Sokszor a' vén Férj' is szerelemnek ég a' tüztétül,  
 Ha nem<sup>10</sup> mindég is, többnyire mégis – –,  
 Te, mint a' megholt és elhunyt, fekszel az Ágyba,  
 Te soha sem harcolsz, fegyvered állni se tud. 10  
 Ó, melly sajnállom, hogy illy röst Férjre találtam,  
 Ki rösten fekszik Kedvese karjai közt.  
 A'mikoron Csöcseim, 's titkát te tapintod hasamnak,  
 Semmire, jaj,<sup>11</sup> nem ügyelsz! Ágyba hiába heversz.  
 Már a' kilenc holnap lefolyt, hogy böjtölök, hidd el, 15  
 Illy hoszú Éhséget ki türi 's senvedí el?  
 Mit sanyarítsz, keserítsz,<sup>12</sup> Öregem, mért annyira kínzol?  
 Ojtsd szomjúságom, 's ess szerelembe velem!  
 Lankadt tagjaidat ha elébb esmérni tanultam  
 Volna, kezét adtam volna Legénynek inkább. 20

<sup>7</sup> STOLL, 2002, 720. tétel.

<sup>8</sup> CSÖRSZ–KÜLLŐS, 2006, 126. sz.

<sup>9</sup> bocsáss meg

<sup>10</sup> *Hanem*

<sup>11</sup> Jaj<!>

<sup>12</sup> keserítsz <Keg>

Az harcolna talán Josafát kis völgyibe<sup>13</sup> jobban,  
 Mert Vénus gyakran 's többnyire – – szeret.  
 Himzeni<sup>14</sup> itt nem kell, inkább jól látni dologhoz,  
 Szép Vénus többszer játszani 's – – kíván.  
 Balgatagok lévén Szüleim megcsaltanak engem, 25  
 Jó Férjem, mikoron adtanak öszve veled.  
 Te már vén voltál, én, Vénus drága szülöttje,  
 Tehozzád férjhez zsenge koromba menék.  
 Első Éjjeleken vélem viadalra kiszálltál,  
 De 'a Vénusnak gyáva vitézze valál. 30  
 Nagy fáradsággal megnyomtad dombos hasacsckám,  
 És Csöcseim ritkán megtapogatta kezed.  
 Dárdád meghajlott, éppen<sup>15</sup> nem szúrhata semmit,  
 Minden te munkád semmibe dűle veled.  
 Szégyenléd magadat, hogy vélem harcra kiszálltál, 35  
 'S meg nem győzhettél, fegyvered öszverogyott.  
 Én már szántalak is, te pedig dörmögve vivódtál<sup>16</sup>  
 Mindaddig, míglen én neked ezt felelém:  
 Állj el harcodtúl; nehezen bécsúsza – –kamba<sup>17</sup>  
 Dárdád, és vedd ki, mert kiokádja – –nám.<sup>18</sup> 40  
 Éjszaka hogy elmúlt, Orvos hívatatik házhoz,  
 Hogy lankadt Tested jóra idézze megint.  
 Eljőve az, 's Kardod jó módon megköszörülte,  
 És mint egy Bajnok, harcra kiszállni merél.  
 Három' vagy négyszer Dárdád megérte – –, 45  
 Örvendtem, hogy megjobbula tompa – –.  
 Nem mertem ezelőtt soha illy viadalra kikelni,  
 Míg nem kostoltam, mi legyen a' szerelem.  
 Remélytem, többszer fogsz illy viadalra kilépní,  
 Mert kezdett munkánk nagy örömünkre vala. 50  
 Sokszori tapasztás<sup>19</sup> embert teszi többnyire bölccsel,<sup>20</sup>  
 Jól van az elkezdett munka, ha végben viszik.  
 Szörnyen hibáztam, csúful megjátsza reményem,  
 Nincsen mit raknom Éjszaka Ingem alá.

<sup>13</sup> Josafát kis völgyibe – a metonimikus bibliai utalás (Jóel, 3.) az ítélet helyét idézi meg.

<sup>14</sup> hímezni-hámozni

<sup>15</sup> épen

<sup>16</sup> A *t* javítva *á*-ból.

<sup>17</sup> A sorvégző szóttagok ugyanattól a kéztől, de utólag, vékonyabb tollal írva (amellyel a vers utolsó néhány sora is).

<sup>18</sup> Szintén.

<sup>19</sup> tapintás, tapogatás, tapasztalat [?]

<sup>20</sup> bölccsé

Mit fiatal korban tudtál jól űzni, nem űzöd, 55  
 Szégyenljed magadat, hogy kitanultad<sup>21</sup> hamar.  
 Higgyed, hogyha nem kóstóltam volna szerelmed,  
 Úgy nem is ösméreném, a szeretet mire van.  
 De mivel érzettem, kérlek, mért annyira kínzol?  
 Megveted a' te szoros tiszteted<sup>22</sup> és elhagyod. 60  
 Ha meg nem tartod lekötött ígéreted, akkor  
 Mit ér énnékem 'z ágyba heverni veled?  
 Mint Ital a' száznak és Étél tetszik a' hasnak,  
 Úgy a' néki való Étket akarja – –.  
 Sokszor rossz – – illesztem<sup>23</sup> gyenge kezemmel, 65  
 De hiába vagyok, te magad egyre heversz.  
 Te álomba merülsz, 's nem ügyelsz Venusra valóba,  
 Hogyha megintelek is, mint a' fa, újra heversz.  
 Ó, netalán téged megrontott vajmi Boszorkány,  
 Méreggel felfúj't 's elveve minden erőd? 70  
 Egy Kakas sok tyúkot katonássan meg tud herélni,<sup>24</sup>  
 'S Tisztit derkassan<sup>25</sup> ő maga végbe viszi.  
 Teneked egy Feleséged<sup>26</sup> van, mégsem tudol annak  
 Oly régtül eleget<sup>27</sup> tenni, 's csinálni fiat.  
 Ha semmit sem tudsz, 's nem tod' nyargalni Menyecskéd, 75  
 Állni – –<sup>28</sup> sem akar, mondd, minek a Feleség?  
 Lettél volna Barát, vagy akármelly Szerzetes inkább,  
 Ingyen semmi Leány asszonyi nembe<sup>29</sup> áll.  
 Ilyeket ha megvetsz, s' engem megfosztasz örömtől,<sup>30</sup>  
 Méltán szenvedhedd,<sup>31</sup> szívem ha másnak adom. 80  
 Azt tudom én, nem volna Barát vagy Szerzetes olly rest,  
 Hogyha asszonnyal játszani lehetne neki.  
 Kitérom Csöcseim,<sup>32</sup> hasamat, s' titkát kis hasamnak,  
 S' alkalmat nyújtok a szerelemre, nagyot.

<sup>21</sup> elfelejtetted, kitanultál belőle

<sup>22</sup> kötelességedet

<sup>23</sup> a kellő állapotba helyezem, érintem

<sup>24</sup> Dunántúlon: a kakas a tyúkra ugrik

<sup>25</sup> derekasan

<sup>26</sup> Feleség<d>ed

<sup>27</sup> eleget<, >

<sup>28</sup> <f>

<sup>29</sup> Bizonytalan olvasat.

<sup>30</sup> E sortól más tollal folytatódik az írás.

<sup>31</sup> szenvedhadd

<sup>32</sup> [jav. ebből:] Csöcsöm

|                                                                                                                                                                                                    |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| De hijjába vagyon, te pokolra taszítani való vagy,<br>S bártsak rothadtan tőtül elesne – –szod. <sup>33</sup>                                                                                      | 85  |
| Illy kedves, gyönyörű, illy szép és gyenge Menyetske<br>A maga Étkivel <sup>34</sup> Éjszaka élni kíván.<br>Sok ezer Ifjak és Vének ágyamra feküdni<br>Készek volnának, s' Csókokat adni nekem.    | 90  |
| S' Vénus játékját játszanák vélem erőssen,<br>S'erántad meg nem szegtem igaz hitemet. <sup>35</sup>                                                                                                |     |
| Eddiglen így éltem s fenntartám jó becsem-hírem,<br>Mosttúl lemondok hordani ilyen ígát.<br>És mivelhogy rest vagy, meglásd, keresek Szeretőket,<br>Kik nyájassággal fognak ölelni, hiszem.        | 95  |
| Ó, melly jól tették az Egek! mindég hogy az asszony<br>Férjfiának készen állani s' lenni szokott.                                                                                                  |     |
| Én magam a Szerelemre gyakor játékot ajánlok,<br>És te mellettem fekszel az Ágyba tunyán.                                                                                                          | 100 |
| Jó Férjem, nincs vér benned, te farkad elholt már,<br>Énbennem <sup>36</sup> tűz van, s gyenge javába – –nám. <sup>37</sup>                                                                        |     |
| Sokszor kérlek is, ha Szerelem tüze égeti Szívem,<br>De tested mint Jég, olly hideg s' minden ered.<br>Mít tegyek már veled, lassan megvénhedik immár<br>Félbe törött farkad, fegyvered ebre való. | 105 |
| Én fiatalka vagyok, bennem Szerelem tüze lángol,<br>Tudja a jó Isten, szenvedek <sup>38</sup> véled igen.                                                                                          |     |
| Ha semmit sem nyújtsz, s' nem akarsz már lenni Fé[rj]em, <sup>39</sup><br>S' Házassági kötést megtöröd és elhagyod,                                                                                | 110 |
| Vessed okul magadat, megesküszöm a nagy Egekre,<br>Másba szeretni fogok, s' bérbe adom ki – –nám.<br>Iffiak és vének, magatok óvjátok a' bajtól,<br>Megkívánja sokat gyenge Menyetske a faszt.     |     |
| Egyenlő Kor s' Szív két kedvest öszvecsatolhat,<br>De jól nem szánthat két ökor, ha nem erős.                                                                                                      | 115 |

<sup>33</sup> A gondos filológus utókor ceruzával beírta a hiányzó szótagot.

<sup>34</sup> A *t* jav. *d*-ből.

<sup>35</sup> esküvésemet

<sup>36</sup> Az *m* jav. *d*-ből.

<sup>37</sup> A kései filológus ezúttal is ceruzával töltötte ki a szemérmes hiátust.

<sup>38</sup> szenvedek.

<sup>39</sup> Elmosódva.

## Irodalomjegyzék

- CSÖRSZ  
2005  
CSÖRSZ Rumen István: *Másnak vettem feleséget. Férjpanaszok a 18–19. századi közköltészetben.* In: *Mindenes gyűjtemény I.* Tanulmányok Küllös Imola 60. születésnapjára. Szerk. CSÖRSZ Rumen István, kiadja az ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest, 2005.
- CSÖRSZ–KÜLLŐS  
2006  
*Közköltészet. 2. Társasági és Lakodalmi Költészet.* Sajtó alá rendezte: CSÖRSZ Rumen István és KÜLLŐS Imola. Budapest, Universitas, 2006. (Régi Magyar Költők Tára, XVIII. század, VIII.)
- KÜLLŐS  
2004  
KÜLLŐS Imola: *Közköltészet és népköltészet. A XVII–XVIII. századi magyar világi közköltészet összehasonlító és műfaj-, szüzsé-, és motívumtörténeti vizsgálata.* Budapest, L'Harmattan, 2004.
- KÜLLŐS  
2005  
KÜLLŐS Imola: „*Asszonynépek, vegyétek eszetekbe...*” *A didaktikus költészet egyik nagy típusa, a lakodalmi intő és oktatató énekek.* In: *A magyar költészet műfajai és formattípusai a 17. században.* Szerk. ÖTVÖS Péter–PAP Balázs–SZILASI László–VADAI István. Kiadja a Szegedi Tudományegyetem Régi Magyar Irodalom Tanszéke, Szeged, 2005.
- STOLL  
1984  
*Pajkos énekek.* Válogatta, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta STOLL Béla. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984.
- STOLL  
2002  
*A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840).* Második, javított és bővített kiadás. Összeállította STOLL Béla. Budapest, Balassi Kiadó, 2002.